

dr hab. Iwona Jazukiewicz, prof. US
Uniwersytet Szczeciński
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Moniki Litwinow
pt. *Wartości doświadczane przez dzieci*
w toku edukacji innowacyjnej w przedszkolu

Przedmiotem przedłożonej do recenzji dysertacji doktorskiej są wartości – zjawisko rozpoznane w literaturze nauk społecznych i humanistycznych, a mimo to nigdy nie tracące na znaczeniu. Wartości są bowiem związane z poczuciem sensu życia, dalszymi i bliższymi celami oraz wyzwaniem się w człowieku twórczej aktywności w zakresie budowania siebie i przekształcania świata wokół siebie. Poprzez realizowane wartości życie staje się doniosłe, bowiem wartość wyraża to, co jest cenne lub dzięki czemu coś jest cenne.

Współczesny świat wartości nie jest postrzegany jako harmonijny. Pluralizm wartości z tendencją gloryfikowania wolności człowieka powodują naruszenie porządku wyznaczonego wymiarem etycznym działania. Za etycznie dobre uznaje się bowiem te działania człowieka, które pozostają w zgodzie z obiektywnym porządkiem wartości¹. Tymczasem, człowiek współczesny, pomimo atrybutu rozumności, potrafi wybrać i realizować moralną ciasnotę, przewrotność albo niekonsekwencję². Współczesne zagrożenia, omawiane w literaturze przedmiotu, ale nade wszystko dokumentowane praktyką życia społecznego, stanowią wyzwanie dla wychowania i edukacji. Wychowawcy i nauczyciele są osobami, od których powinno być oczekiwane moralne usprawnienie oraz umiejętność stwarzania warunków do moralnego wzrastania ucznia-wychowanka. Szczególne wymagania

¹ J. Kłoczowski i J. Tischner, *Wobec wartości*, Wydawnictwo W drodze, Poznań 2001, s. 43.

² Tamże, s. 43-46.

w tym zakresie kierowane są wobec profesjonalnych wychowawców. Zdaniem doświadczonej pedagog Henryki Kwiatkowskiej, profesjonalizm nauczyciela wymaga spełnienia wysokich standardów nie tylko poznawczych i działaniowych, ale na równi z nimi także wysokich standardów etycznych³. Szczególną rolę w zakresie edukacji aksjologicznej mają do wypełnienia nauczyciele przedszkola i wczesnych klas szkoły podstawowej. Uczestniczą bowiem w kształtowaniu fundamentu, na którym wymiar aksjologiczny budować będzie sam podmiot i kolejni wychowawcy. Z badań omówionych w przedłożonej dysertacji doktorskiej wynika, że nawet rodzice – pierwsi i najważniejsi wychowawcy – większą rolę w procesie kształtowania wartości u dzieci upatrują w instytucji przedszkola niż rodziny (s. 144). Wniosek jest niepokojący, ale tym bardziej też zobowiązujący dla edukacji przedszkolnej. W celu podołania temu wyzwaniu nauczyciele przedszkola niejednokrotnie odwołują się do rozwiązań innowacyjnych. Konsekwencje ich działań dotyczą przecież doniosłości życia drugiego człowieka, jeszcze zbyt młodego, by w pełni być odpowiedzialnym za dokonywane wybory.

W związku z powyższym szczerze gratuluję Doktorantce wyboru przedmiotu naukowych zainteresowań, dotyczących doświadczania wartości przez dzieci przedszkolne w toku edukacji innowacyjnej. Tym bardziej, że nadała mu wymiar teoretyczny i empiryczny. Wyrazy naukowego uznania kieruję także w stronę Pani Promotor prof. dr hab. Urszuli Ostrowskiej, mistrzyni aksjologii pedagogicznej.

Rozprawie nadano prawidłową strukturę. Składa się ona ze streszczenia, wstępu, trzech rozdziałów, podsumowania, bibliografii, która nie została wymieniona w spisie treści, spisu tabel i rycin oraz aneksu z sześcioma załącznikami. Struktura wewnętrzna rozdziałów jest przemyślana, z logicznym ułożeniem treści od ogólnych do szczegółowych. Rozdział pierwszy jest charakterystyką teoretycznych przesłanek badań własnych. Autorka przedstawiła zagadnienie wartości, edukacji innowacyjnej i jej podmiotów. Są to zagadnienia kluczowe, które wynikają z tematu rozprawy. Z tego powodu się też wystarczające, dlatego niekonieczne wydaje się wyróżnienie podrozdziału 1.1. Znajdujące się w nim zagadnienie doświadczania wartości można by umiejscowić w roz. 1.2. o wartościach, natomiast przegląd badań dotyczących wartości w świecie dziecka mógłby być dobrym wprowadzeniem do zagadnień badawczych w rozdziale metodologicznym. Uwagę należy jednak potraktować jako sugestię, a nie wytknięcie błędu w strukturze pracy. Wartością rozdziału pierwszego jest

³ Por. H. Kwiatkowska, *Pedeutologia*, WAiP, Warszawa 2008, s.167.

dogłębność i konkretność omawianych zagadnień, znajomość klasycznych teorii oraz interdyscyplinarne podejście w wyjaśnianiu, zwłaszcza pojęcia wartości. Sposób przybliżania zagadnień przekonuje, z jednej strony, o wysokim znawstwie literatury przedmiotu, i z drugiej, o autentycznym, intelektualnym zaangażowaniu Autorki. Nie znając Jej osoby, można stwierdzić, że wybrała obszar badawczy z pasją, a bycie w roli naukowca-badacza sprawia Jej radość. „Lekkość” bycia w tej roli, nie wykluczająca odpowiedzialności, przełożyła się na uporządkowanie i jasność przekazu naukowego. Dotyczy ona także języka rozprawy, który jest ściśle naukowy, a jednak zrozumiały, nie przeciążony zbędnymi opisami, „ozdobnikami” ani emocjami. Nie jest też obarczony błędami, które zbyt często zdarzają się, niestety, także na poziomie prac doktorskich. Bogactwo i konkretność treści rozdziału pierwszego niewątpliwie związana jest z właściwym doбором literatury. Bibliografia pracy liczy aż 213 pozycji, nowych i klasycznych, ciągłych i zwartych, polsko- i angielskojęzycznych.

Rozdział drugi jest charakterystyką metodologicznych założeń badań własnych, usytuowanych w strategii badań jakościowych. Doktorantka przyjęła paradygmat interpretacyjny (s. 79) z teoretycznym kierunkiem symbolicznego interakcjonizmu (s. 79), fenomenologii (s. 80) i hermeneutyki (s. 81). Każdy z tych wyborów został w przekonujący sposób uzasadniony. Autorka ze znawstwem korzysta także z zagadnienia teoretycznego inkontrologii (s. 81) i triangulacji badań (s. 83). Jako cel badań własnych Autorka założyła „*poznanie, zrozumienie i dogłębną analizę wartości doświadczanych przez dzieci 6- i 7-letnie w toku zajęć edukacji innowacyjnej realizowanej w Przedszkolu Niepublicznym Bajka w Bydgoszczy*” (s. 85). Adekwatnie do tego założenia został sformułowany problem badawczy. Niestety, występuje on w pracy w czterech miejscach (s. 5, 12, 86, 187) w trojakim brzmieniu. Chociaż zakresowo wszystkie sformułowania są spójne, to jednak należy ujednoczyć to założenie badawcze we wszystkich wskazanych miejscach pracy. Niedomaganiem rozdziału jest brak wyłonienia i badawczego zdefiniowania zmiennej. To z jej definicji badawczej powinny wynikać problemy szczegółowe, wskazane na s. 86. Pozostałe założenia badawcze, starannie uporządkowane i wyróżnione w tekście poprzez wytłuszczenie, są prawidłowe i spójne. Dotyczą one nazwy modelu badań przez wspólne doświadczanie (s. 87), metody badawczej indywidualnych przypadków (s. 89), technik badawczych (s. 90), metody nielosowego doboru celowej próby badawczej (s. 98) i metod analizy danych (s. 109 i n.). Pożądanym uzupełnieniem byłoby nazwanie narzędzi badawczych w podroz. 2.5, którego tytuł zapowiada takie ustalenie. Na podkreślenie

zasługuje zróżnicowanie technik badawczych: Autorka wykorzystała aż siedem technik, co współdecyduje o bogactwie uzyskanego materiału empirycznego. Analizowany rozdział świadczy o kompetencji metodologicznej Doktorantki, co niewątpliwie ma związek między innymi z doborem interesujących i wartościowych pozycji literatury w tym zakresie.

Rozdział trzeci jest empiryczną konfrontacją założeń badawczych z rzeczywistością poddaną badawczemu oglądowi. Pozyskany materiał został prawidłowo uporządkowany i poddany analizie jakościowej, chociaż Autorka zapowiedziała na s. 109 także analizę ilościową. Wyniki przedstawiono w pożądanej kolejności, odpowiadającej szczegółowym problemom badawczym. Prezentacja materiału empirycznego jest przejrzysta: Autorka skorzystała z zestawień tabelarycznych i kolorowych schematów ilustrujących treści opisowe. Tabele i schematy są prawidłowo skonstruowane i opisane (numeracja, tytuł, źródło). Interpretacja jest wyczerpująca, z odwołaniem się do wiedzy i doświadczenia Badaczki, a wnioski konkretne, wręcz wypunktowane w zakończeniu każdego podrozdziału. Nie jest jednak pożądane, aby podrozdział kończył się taką „wylizanką” (por. s. 134). Wskazane jest dodanie zdania/zdań kończących, jak to uczyniono w przypadku pozostałych rozdziałów. Na stronach 181 i 182 został powtórzony identyczny wniosek, dotyczący braku określonych wartości w doświadczeniu dzieci:

„W toku badań własnych, w wypowiedziach i opiniach badanych nie pojawiły się tak ważne kategorie, jak: prawda, demokracja, wolność, religia, wyznanie, godność, podmiotowość, patriotyzm, sprawiedliwość, kultura osobista i polityczna. Wartość religii, w niniejszych badaniach rozumiana jako Kościół, jest przedmiotem zainteresowania wyłącznie nauczyciela uczącego religii – tak twierdzili badani nauczyciele.” (s. 181)

„W wypowiedziach badanych dzieci, w opiniach nauczycieli i rodziców oraz w dokumentacji przedszkola nie pojawiły się tak ważne kategorie, jak: prawda, demokracja, wolność, religia, wyznanie, godność, podmiotowość, patriotyzm, sprawiedliwość, kultura osobista i polityczna. Wartość religii, w niniejszych badaniach rozumiana jako Kościół, jest przedmiotem zainteresowania wyłącznie nauczyciela uczącego religii – tak twierdzili badani nauczyciele.” (s. 182)

Pojedyncze uchybienie nie decyduje jednak o ogólnej ocenie rozdziału empirycznego jako charakteryzującego się pożądaną starannością i ładem w prezentacji pozyskanego materiału. Na jego podstawie należy stwierdzić zrealizowanie przez Doktorantkę założonego celu badawczego.

Rozdział empiryczny otrzymał mądrościowe zakończenie. Autorka odniosła się w nim do wartości, której nie poddała badaniu, a której pragnienie łączy wszystkich ludzi. Tą wartością jest szczęście. Odwołując się do myśli teologa i psychoterapeuty Jacka Krzysztofowicza, Doktorantka napisała, że „*szczęście to cieszenie się życiem tu i teraz, takim jakie jest. Umieć odkrywać swoje potrzeby i je zaspokajać, jednak nigdy kosztem dobra innych*” (s. 184). Wypada życzyć Doktorantce poczucia szczęśliwości tu i teraz ze wzorowo wykonanej pracy naukowej. Poczucie szczęśliwości powinno być tym większe, że owoce tej pracy będą służyły nie tylko Autorce w formie uzyskania – mam nadzieję – stopnia naukowego doktora, ale także teorii pedagogicznej i praktyce wychowania przedszkolnego. Ze względu na tę wartość konsekwencjalną badań zobowiązuję Autorkę do upowszechnienia wyników poprzez ich opublikowanie, na miarę swoich możliwości.

Dysertacja przedłożona przez Panią mgr Monikę Litwinow wpisuje się w nurt badań dotyczących aksjologii współczesnej edukacji. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie istotnego problemu naukowego na podstawie samodzielnie przeprowadzonych badań z wykorzystaniem wiedzy teoretycznej. Spełnia ona ustawowe wymagania dotyczące rozpraw doktorskich i w związku z tym rekomenduję Radzie Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy dopuszczenie Pani mgr Moniki Litwinow do publicznej dyskusji nad rozprawą oraz wyróżnienie jej dysertacji.

Szczecin, dn. 30 września 2019

dr hab. Iwona Jazukiewicz, prof. US

